

บทที่ ๒

ภูมิหลังของเสภาและวรรณคดีเสภา

เสภาและวรรณคดีเสภาเป็นที่รู้จักคุ้นเคยของคนไทยมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยวรรณคดีเสภาที่เป็นที่รู้จัก และนิยมนำมาใช้ขับกันฟังอย่างแพร่หลายมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ เสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน แต่วรรณคดีเสภาไม่ได้มีเฉพาะแต่เสภาเรื่องนี้เรื่องเดียวเท่านั้น หากแต่มีการผลิตวรรณคดีเสภาสืบทอดต่อมาเสมอเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน เพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจเกี่ยวกับเสภา และวรรณคดีเสภามากยิ่งขึ้น ในบทนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงภูมิหลังของเสภา ๒ หัวข้อ คือ ภูมิหลังของเสภา และภูมิหลังของวรรณคดีเสภา

๒.๑ ภูมิหลังของเสภา

ในด้านภูมิหลังของเสภา ผู้วิจัยจะกล่าวถึงเสภาในด้านต่าง ๆ ๔ ส่วน คือ ด้านที่มาของคำว่า “เสภา” ความหมายของคำว่า “เสภา” มูลเหตุของการขับเสภา และลักษณะการขับเสภา

๒.๑.๑ ที่มาของคำว่า “เสภา”

คำว่า เสภา มีผู้ศึกษา และสันนิษฐานที่มาและความหมายของคำว่า “เสภา” เป็นหลายอย่าง แต่ยังไม่มีความชัดเจนแน่นอนว่าความหมายใดถูกต้อง ดังรวบรวมมาให้เห็นชัดต่อไปนี้

๑.เสภา มาจากคำว่า “เสภา” ที่ปรากฏในตอนต้นของคำไหว้ครูเสภา

สมเด็จพระบรมราชาที่ ๑ (๒๕๐๑:๑)^{*} ทรงมีความเห็นว่า คำว่า “เสภา” น่าจะมาจากคำในเนื้อความตอนต้นของการขับเสภา ที่อาจมีปรากฏในคำไหว้ครูที่ปัจจุบันสูญหายไปแล้ว ดังความว่า

คำว่า เสภา จะแปลว่าอะไร ได้คิดและค้นคว้าแล้ว ยังไม่เห็น ไม่พบเลย ที่มา น่าจะมาจากคำขับนั่นเอง เช่นชื่อสั๊กวาก็เพราะร้องขึ้นต้นว่าสั๊กวา คำนี้ก็แปล

---

* ความเห็นนี้ สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ได้ทรงพระนิพนธ์วิจารณ์เรื่องตำนานเสภาที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวัญวิมลพรได้ทรงเรียบเรียงไว้ และได้ทูลขอให้สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงช่วยตรวจตราหักท้วงก่อนที่จะตีพิมพ์

ไม่ออกเหมือนกัน ชื่อดอกสร้อยก็ได้ชื่อมาจากทแบบที่ว่า “มาพบ ดอกสร้อย
สวรรค์มาลัย” ชื่อเพลงเก่า ๆ ก็มักได้จากบทที่ร้องนั่นเอง เช่น เพลงพราหมณ์เก็บ
หัวแหวนก็ได้จากบทเรื่องสุวรรณหงส์ว่า “เจ้าพราหมณ์พิณพิศหัวแหวน งามประดับ
กับแผ่นงา” เป็นต้น คำว่า *เสภา* บางทีจะมีในต้นคำ *ไหว้ครู* ที่สูญเสียนั้น *ประกอบ*
กับอะไร ให้เป็นถ้อยความ ได้สักอย่างหนึ่ง แต่ความเห็นนี้ก็เป็นที่ขบเคี้ยวเท่านั้น
จะเอาเป็นหลักแน่ไม่ได้

๒. *เสภา* มาจากคำภาษาสันสกฤตว่า *เสวา* *เสวากา* *เสรว* หรือ *หริเศรว* ซึ่งหมายถึงการ
บูชาด้วยการขับลำ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (๒๔๕๑:๒-๓) อ้างถึงในคณะ
ผู้ดำเนินงานโครงการดุริยางคศิลป์ไทย, ๒๕๓๒:๔๑) ทรงให้ความเห็นว่า *เสภา* น่าจะมาจากคำว่า
เสวา *เสวากา* *เสรว* หรือ *หริเศรว* ซึ่งหมายถึงการบูชาอย่างหนึ่ง ด้วยการขับลำนำด้วยทำนอง
ต่าง ๆ สรรเสริญเทพเจ้าเข้ากับเครื่องดีดสีตีโทนเป็นจังหวะ ประเพณีการขับเสภาของไทยจึงน่าจะ
ได้แบบอย่างมาจากอินเดีย

ผู้เห็นด้วยกับข้อสันนิษฐานนี้มีหลายคน เช่น มนตรี ตราโมท (๒๔๕๑:๒๔) เรื่องอุไร
กุสลาสัย (ม.ป.ป.:๒๐๘ ,อ้างถึงในสุวีร์รัตน์ เทพหัสดิน ณ อยุธยา ๒๕๔๑:๒๓๑) และประจักษ์
ประภาพิตยากร (๒๕๒๕:๒)

๓. *เสภา* มาจากลำนำที่คนในคุกแต่งขึ้น

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช (๒๕๓๒:๘-๙) มีความเห็นว่า *เสภา* น่าจะมาจากลำนำที่คนในคุก
แต่ง โดยสันนิษฐานว่า คำว่า *คุก* ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเรียกว่า *เสภา* เป็นสถานที่คุมขังนักโทษ
นอกจากนี้ ยังสันนิษฐานจากตำแหน่งอาชีพอของครูเสภาที่ปรากฏในคำกลอน *ไหว้ครู* ได้แนวคิด
ว่า *เสภา* น่าจะหมายถึง ที่คุมขังนักโทษ *คุก* หรือการขับลำนำของคนคุกซึ่งอาจเป็นทั้งผู้คุม และ
นักโทษแต่งขึ้นและขับเล่าสู่กันฟังก่อน โดยเรื่องที่น่าจะเป็นเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน เพราะมี
การกล่าวถึงการติดคุกของขุนแผนอย่างละเอียดในเรื่องขุนช้าง-ขุนแผนหลายตอน ดังความว่า

ก่อนอื่นจะต้องบอกกันเสียก่อนว่าคำว่า *เสภา* นั้นแปลว่าอะไร *บุ* เท่าที่
ปรากฏหลักฐาน เป็นหมายรับสั่งและอื่น ๆ ในสมัยรัตนโกสินทร์นั้น คำว่า
เสภา แปลว่า *คุก*...

ในคำไหว้ครูนี้เองก็มีหลักฐานแสดงถึงคุณ ได้แก่กลอนที่ว่า “จะไหว้ดา
ครูเหล่าขอบเฮฮา พันรักษาราศรีศิขัน” ในทำเนียบข้าราชการชั้นพระท่ามระง
หรือหัวหน้าผู้คุมในคุก มีอยู่สองตำแหน่ง มีบรรดาศักดิ์ชั้นพัน ซึ่งในสมัยนั้น
เป็นบรรดาศักดิ์ที่ไม่ต่ำนัก ขุนนางตำแหน่งพันซึ่งเป็นพระท่ามระงนี้มีอยู่สองคน
มีบรรดาศักดิ์ และราชทินนามว่า พันพิทักษ์ทิวา ๑ และพันรักษาราศรีอีก ๑ คน

เมื่อคำว่าเสภา แปลว่า คุณ ครูเสภาที่ออกชื่อไว้ในกลอนไหว้ครูเป็นหลัก
เป็นฐานคนหนึ่ง ก็เป็นหัวหน้าผู้คุมในคุกจะคิดต่อไปได้หรือไม่ว่า เสภานั้นเป็น
วรรณคดีของคนคุก เกิดขึ้นในคุก และจับกันเพื่อความบันเทิงของคนคุก
ในยามค่ำคืน แล้วจึงแพร่หลายออกมานอกคุกในภายหลัง

หลักฐานของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ดังกล่าว (๒๕๑๓:๕ อ้างถึงใน ไทศาล
วงศ์ศิริ, ๒๕๒๖:๒๘) คือ พระราชกำหนดเกล้า ข้อ ๒๕ ในกฎหมายตราสามดวง ที่มีข้อความ
ปรากฏคำว่า “เสภา” อยู่ ดังความว่า

ขุนศรีกงยศ เสภาคั้งใน ขุนคงยศ เสภาคั้งนอก ขุนพิรุณนาวา เสภา
วังไชย ให้การว่า เจ้าพระยาและพระยา พระ หลวง เมือง เจ้าราชนิภูล ขุนหมื่น
มหาดเล็ก ชาวที่ พันทนาย และนายตำรวจ นายรองภูคาช เสมียนและไพร่ เป็น
โทษ มีรับสั่งให้ส่งไปจำไว้เสภา...ดูจากพระราชกำหนดนี้แล้วก็จะเห็นได้ว่า
เสภา แปลว่า ที่คุมขังนักโทษ

แต่ สุจิตต์ วงษ์เทศ (๒๕๒๘:๑๔) มีความเห็นแย้งว่า คำว่า เสภา ไม่ได้หมายถึงคุก
เพราะในกฎหมายเดิม เช่นในพระราชกำหนดเกล้า ในกฎหมายตราสามดวงนี้ก็มีคำว่า “คุก” ใช้อยู่
แล้ว คำว่า เสภา ในพระราชกำหนดเกล้า จึงน่าจะหมายถึงชาวพนักงานมากกว่า คือ เสภาคั้งใน
หมายถึง เจ้าพนักงานคั้งใน เป็นต้น แต่ไม่เกี่ยวข้องกับการเล่นอย่างใดอย่างหนึ่ง

๔. เสภา มาจากคำว่า เสพจน์ ในภาษาถิ่นที่หมายถึงการร้องรำทำเพลงหรือการร้องรำเป็น
นิทาน

ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ (๒๕๑๐:๑๐, อ้างถึงใน สุวีริศน์ เทพหัสดิน ณ อยุธยา ๒๕๔๑:๒๓๑)
และ เสวลักษณ์ อนันตศานต์ (๒๕๒๕:๕) สันนิษฐานว่า คำว่า เสภา น่าจะมาจากคำว่า
เสพจน์ ซึ่งเป็นคำภาษาถิ่นที่ใช้กันในภาคเหนือ และภาคอีสาน หมายถึงการร้องรำทำเพลงดนตรี
หรือการร้องลำเป็นนิทานปากเปล่าให้คนฟัง ต่อมากร่อนเป็น เสพ แล้วขีดเสียงเป็น เสพา และ
เขียนเป็น เสภา ในที่สุด

๕. เสภา เพี้ยนมาจากคำว่า สภา ที่หมายถึงโรง หรือเรือนที่ชุมนุม

ไพศาล วงษ์ศิริ (๒๕๒๖:๓๓-๓๔) จากงานวิจัยเรื่องการศึกษาวิเคราะห์เรื่องเสภาเพื่อการเรียนการสอนวรรณคดีไทย สันนิษฐานต่อจากความเห็นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ว่า เสภา ซึ่งน่าจะเป็นที่คุ้นชั่งนักโทษนั้นเพี้ยนมาจากคำว่า สภา ซึ่งหมายถึง เรือน มณเฑียร หรือโรง ซึ่งเป็นที่ชุมนุม หรือประชุมรวมกันสำหรับประกอบกิจต่าง ๆ และต่อมาเสียงเพี้ยนไปเป็น เสภา ในที่สุด

ตามความเห็นของผู้วิจัยเท่าที่พิจารณาจากหลักฐานต่าง ๆ ในเวลานี้ คิดว่าคำว่า “เสภา” น่าจะมาจากคำในตอนต้นของคำไหว้ครูเสภาที่สูญหายไปตามข้อสันนิษฐานของสมเด็จพระขานริศรานูวัตติวงศ์ ซึ่งปรากฏในลำดับที่ ๑ เป็นความคิดเห็นที่น่าเชื่อถือได้มากที่สุด

๒.๑.๒ ความหมายของคำว่า “เสภา”

ส่วนในด้านความหมายของคำว่า “เสภา” ก็ยังไม่มีข้อสรุปเช่นกันว่า เสภา มีความหมายว่าอย่างไร มีเพียงการให้ความหมายของพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ และการให้ความหมายของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช (๒๕๓๒:๖) เท่านั้น คือ

๑. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ (๒๕๒๕:๘๒๐) ให้ความหมายของคำ เสภา ว่า ชื่อกลอนชนิดหนึ่งใช้ขับลำเป็นเรื่องยาวด้วยจังหวะและคนตรีอย่างหนึ่ง

๒. ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช (๒๕๓๒:๖) ให้ความหมายของกลอนเสภาว่า หมายถึง กลอนที่แต่งให้ได้เรื่อง ไม่คำนึงถึงฉันทลักษณ์ของกาพย์กลอนมากนัก

นอกจากนี้ คำว่า เสภา นี้ นิยมใช้ว่า ขับเสภา ซึ่งคำว่า ขับ หมายถึง การร้องเป็นทำนอง (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕:๑๓๗)

ในด้านความหมายของคำว่า “เสภา” ผู้วิจัยมีความเห็นใกล้เคียงกับการให้ความหมายของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน แต่ในพจนานุกรมยังให้ความหมายได้ไม่ครอบคลุมนัก จะสังเกตได้ว่า การให้ความหมายของพจนานุกรมดังกล่าวนี้ เป็นการให้ความหมายขึ้นภายหลังหลังจากเห็นวรรณคดีเสภาต่าง ๆ แล้ว นอกจากนี้ ความหมายจากพจนานุกรมที่ว่า เสภา หมายถึง กลอนชนิดหนึ่งใช้ขับลำนำประกอบเครื่องดนตรีชนิดหนึ่ง คนตรีดังกล่าวนี้ไม่ใช่คนตรีประเภทใดก็ได้ แต่เป็นอุปกรณ์เฉพาะ คือ กรับ

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงศึกษาข้อมูลจากตำนานเสภา วรรณคดีเสภาเรื่องต่างๆ ตลอดจนการแสดงเสภา เพื่อจะให้เห็นความหมายของ เสภา ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนี้

ตำนานเสภา พระนิพนธ์ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ(๒๕๑๓:๒๕) กล่าวถึง เสภา ว่า เสภาเป็นบทประพันธ์ประเภทกลอนที่กวีมีอิสระในการแต่งอย่างเต็มที่ ความยาวไม่จำกัด และมีลักษณะเป็นเรื่องเล่าแบบนิทาน ดังความว่า

ถ้าสังเกตดูทำนองกลอนก็จะเห็นได้ว่า กลอนเสภาที่ตอนใด ๆ คล้าย ๆ กัน กับบทละครใน รัชกาลที่ ๒ ไม่ห่างไกลกันนัก ผิดแต่ในข้อสำคัญที่เสภาไม่มีบังคับเหมือนอย่างบทละคร ที่จะต้องแต่งให้เข้ากับกระบวนการรำ แต่งเสภาบทจะยาวสั้นอย่างไรแล้วแต่ใจของผู้แต่ง อยากจะว่าอย่างไรก็ว่าได้สิ้นกระแสดความ อีกประการหนึ่ง สำนวนเสภาแต่งเป็นอย่างเล่านิทาน ถือเป็นของสำคัญอยู่ที่จะต้องแต่งให้เห็นเป็นเรื่องจริงจัง เป็นคั่นว่าถ้อยคำสำนวนที่พูดจากันในเสภา แต่งคำของกวีชนิดไร ก็ให้เหมือนถ้อยคำกวีชนิดนั้น และพูดจาตามวิสัยของกวีชนิดนั้น... ว่าโดยย่อ การแต่งบทเสภาจะมีกระบวนที่จะแต่งได้กว้างขวางกว่าบทละคร ทั้งเนื้อเรื่องขุนช้างขุนแผนเองก็เป็นเรื่องสนุก มีทำทางที่จะแต่งเล่นได้หลายอย่าง ประกอบกับที่ไม่เปิดเผยชื่อผู้แต่งให้ปรากฏ ผู้แต่งได้อิสระเต็มที่ ด้วยเหตุเหล่านี้ พวกกวีที่แต่งบทเสภาจึงแต่งประกวดกันเต็มฝีปาก ว่าเผ็ดร้อนถึงอกถึงใจ เป็นหนังสือซึ่งให้เห็นสำนวนกวีต่าง ๆ กันเป็นอย่างดี หนังสือเสภาจึงวิเศษในกระบวนหนังสือกลอน ผิดกับหนังสือเรื่องอื่นที่แต่งมาก่อนแล้ว

นอกจากนี้ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (๒๕๑๓:๑๕-๑๖) ยังกล่าวถึงเสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผนว่าเป็นบทแต่งเล่าเรื่องมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา แต่มีลักษณะการแต่งเพื่อท่องจำมากกว่า คือ เมื่อจำได้แล้วก็ทำลายเสียเพราะเป็นของที่ปกปิดกัน ถ้าขอดให้แก่เฉพาะลูกศิษย์เท่านั้น เสภาในสมัยกรุงศรีอยุธยาจึงมีต้นฉบับเหลือมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์น้อยมาก และมักมีเป็นตอน ๆ ดังความว่า

หนังสือเสภาที่แต่งเมื่อครั้งกรุงเก่า เห็นจะสูญเสียแทบหมด ด้วยหนังสือเสภาผิดกับหนังสือบทละครและหนังสือสวด เพราะลักษณะการเล่นละครและสวดต้องอาศัยหนังสือ ใครเล่นละครก็ต้องมีหนังสือบทสำหรับโรง ถ้าไม่มีหนังสือก็เล่นละครไม่ได้ หนังสือสวดก็ต้องใช้ในเวลาสวดโดยทำนองเดียวกัน แต่หนังสือเสภาไม่เช่นนั้น แต่งขึ้นสำหรับใช้ให้คนขับท่องพอจำได้ จำได้แล้วก็ไม่ต้องใช้หนังสือ

ปรากฏของคำว่า “ครานั้น” ขึ้นต้นบทอย่างสม่ำเสมอ เมื่อมีการแต่งวรรณคดีเสภาเรื่องอื่น ๆ จึงมักมีการใช้คำขึ้นต้นบทว่า “ครานั้น” อย่างน้อย ๑ ครั้ง เช่นเดียวกับในเสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน รูปแบบของกลอนเสภาที่ชัดเจนเช่นนี้ จึงปรากฏให้เห็นในวรรณคดีเสภาเสมอแม้ที่แต่งขึ้นในปัจจุบัน และไม่ปรากฏในวรรณคดีประเภทอื่น

นอกจากนี้ เสภายังสามารถใช้ประกอบดนตรีปี่พาทย์ หรือประกอบการแสดงได้ด้วย เห็นได้จากวรรณคดีเสภาหลายเรื่องที่น่าเอาเนื้อหาบางส่วนร้องประกอบการเล่นดนตรี ซึ่งเดิมมาจากการขับเสภาประกอบปี่พาทย์ และวรรณคดีเสภาหลายเรื่องแต่งขึ้นเพื่อใช้ประกอบการแสดง เช่น เสภารำ หรือละครเสภา ดังตัวอย่างจาก บทเสภารำเรื่องพระอลังสะนัมและปู่เจ้าสมิงพราย หรือ บทละครเสภาเรื่องน้ำตาพราย เป็นต้น

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ทำให้สรุปได้ว่า ความหมายของคำว่า เสภา น่าจะมี ๒ ความหมาย คือ

ความหมายที่ ๑ เสภา หมายถึง คุณลักษณะทั้ง ๔ ประการรวมกันดังต่อไปนี้

๑. คำประพันธ์ที่แต่งด้วยกลอนสุภาพ
๒. คำขึ้นต้นบทหรือตอนนิยมนิยมมีคำว่า “ครานั้น” ปรากฏขึ้นต้นบทประกอบกับคำอื่นจนครบวรรคอย่างน้อย ๑ ครั้ง และมีคำขึ้นต้นบทอื่น ๆ ก็ได้
๓. เนื้อเรื่องมักเป็นเรื่องเล่า
๔. คำประพันธ์ดังกล่าวอาจเป็นทั้งวรรณคดีมุขปาฐะ หรือวรรณคดีลายลักษณ์

ความหมายที่ ๒ เสภา หมายถึง ถึง คุณลักษณะทั้ง ๓ ประการรวมกันดังต่อไปนี้

๑. ทำนองการขับลำเพื่อใช้เล่าเรื่องคู่กันฟัง
๒. อาจมีการตีกรับประกอบ
๓. อาจขับประกอบกับการเล่นดนตรี หรือการแสดงก็ได้

นอกจากความหมายของ เสภา แล้ว ยังมีการนำคำว่า “เสภา” มาประกอบกับคำอื่น ๆ เช่น เสภาส่งเครื่อง ปี่พาทย์เสภา โหมโรงเสภา เสภารำ เสภาตลก และละครเสภา ซึ่งหมายถึงการแสดงที่มีเสภาเป็นส่วนประกอบด้วย ดังแสดงให้เห็นต่อไปนี้

เสภาส่งเครื่อง ซึ่งต่อมาเรียกว่าเสภาทรงเครื่อง คือ การขับเสภาประกอบการแสดง ปี่พาทย์ โดยเมื่อขับเสภาถึงตอนสำคัญที่แสดงอารมณ์ของตัวละคร หรือ เหตุการณ์สำคัญ เช่น บทโศกเศร้า บทรัก การแปลงตัว การอวยพร หรือการแผลงศร ก็หยุดขับแล้วส่งให้เครื่องปี่พาทย์ บรรเลงเพลงหน้าพาทย์ประกอบ เสภาทรงเครื่องเริ่มในช่วงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ปี่พาทย์เสภา หมายถึง วงปี่พาทย์ประกอบการขับเสภา มีการขับเสภาและมีเพลงร้องส่งให้ ปี่พาทย์รับและบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ เริ่มจากปี่พาทย์โหมโรง แล้วคนขับเสภาขับไหว้ครูและดำเนินเรื่อง ร้องส่งเพลงพม่าห้าท่อนแล้วขับเสภาดำเนินเรื่องต่อไป ร้องส่งเพลงจระเข้หางยาวแล้วขับเสภาคั่น ร้องส่งเพลงสี่ท่อนแล้วขับเสภาคั่น ร้องส่งเพลงนุหัตถ์แล้วขับเสภาคั่น ต่อไปไม่มีการกำหนดเพลงแต่มีการขับเสภาและร้องส่งสลับกันไปเช่นนี้เมื่อจะเลิกจึงส่งเพลงส่งท้าย ในสมัยหลังคนนิยมฟังเพลงร้องมากกว่า การขับเสภาจึงหายไป ปี่พาทย์เสภาจึงมักเป็นการร้องเพลงและบรรเลงเพลงปี่พาทย์อย่างเดียว แต่ยังคงเรียกว่าปี่พาทย์เสภา

โหมโรงเสภา หมายถึงการเล่นเพลงโหมโรงก่อนการเล่นเสภา เป็นกระบวนการหนึ่งในปี่พาทย์เสภา แม้เมื่อในสมัยหลัง การขับเสภาจะหายไปเหลือเพียงเพลงร้องและการเล่นดนตรีปี่พาทย์ แต่โหมโรงเสภาก็ยังคงอยู่ติดกับปี่พาทย์เสภาต่อมาด้วย

เสภารำ หมายถึง การขับเสภาประกอบการร้องส่งที่มีปี่พาทย์บรรเลง และมีตัวละครรำตามบทและเพลงเฉพาะตอนที่น่าสนใจ และสามารถแสดงท่ารำหรืออารมณ์ที่ประทับใจได้ ต่อมาภายหลังเมื่อมีเสภาตลก จึงเรียกให้ต่างกันว่า เสภารำแบบสุภาพ

เสภาตลก ดัดแปลงมาจากการเล่นเสภารำ แต่มีบทตลกสอดแทรกอยู่ตลอด

ละครเสภา หมายถึง การแสดงละครเป็นเรื่องราว โดยใช้การขับเสภาเป็นการดำเนินเรื่อง

ลักษณะของการนำเอาคำเสภามาประกอบเช่นนี้ แสดงให้เห็นว่าการขับเสภาสามารถนำมาประกอบกับการแสดงประเภทอื่น ๆ ได้หลายประเภท รายละเอียดอื่น ๆ จะได้กล่าวถึงในบทที่ ๕ เรื่องพัฒนาการการนำเสนอของวรรณคดีเสภา

๒.๑.๒ มูลเหตุของการขับเสภา

ในด้านมูลเหตุของการขับเสภา มีผู้สันนิษฐานที่มาของเสภาไว้หลายคน สามารถสรุปได้ ดังนี้ คือ

๒.๑.๒.๑ เสภามีมูลเหตุมาจากการเล่านิทานร้อยแก้ว การเล่านิทานนั้น แต่เดิมเล่าเป็นร้อยแก้ว ต่อมาแทรกกลอนประกอบการเล่านิทานร้อยแก้ว แล้วขับลำผสมผสานไปด้วย เช่น ตอนที่ เป็นบทโศก บทชมธรรมชาติ เรียกว่า นิทานทรงเครื่อง (เรียกตามสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพในตำนานเสภา, ๒๕๑๓:๑๔) ในการแต่งกลอนแทรกนี้ ผู้เล่านิทาน อาจแต่งเป็นกลอนสक्तिได้ ต่อมาเมื่อการเล่านิทานดังกล่าวนี้ได้รับความนิยม จึงพัฒนาการเล่านิทานที่มีกลอนแทรกเป็นบางตอนมาเป็นการเล่านิทานด้วยกลอนทั้งหมดด้วย เรียกว่า การขับเสภา ในช่วงนี้ อาจมีกวีแต่งเสภาไว้เป็นกลอนทั้งเรื่องเพื่อเอาไปขับเสภาได้ทันที แต่ด้วยเหตุที่เสภาเป็นนิทานเรื่องยาว และมักจะนิยมขับฟังกันในงานมหรสพต่าง ๆ เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ หรืองานโกนจุก เป็นต้น การขับเสภาในแต่ละครั้งจึงมักนิยมขับเป็นตอน ๆ ผู้เล่าเสภา หรือผู้แต่งเสภา อาจแต่งเสภาไว้เป็นตอนสำหรับขับในครั้งหนึ่ง ๆ เท่านั้นก็ได้ ต่อมาจึงมีการรวบรวมขึ้นเป็นเรื่องเดียวกัน เช่นเดียวกับเสภาในสมัยหลัง ๆ ที่กวีจะแต่งเป็นเรื่องยาวในครั้งเดียว แต่ก็อาจนำไปแยกขับเป็นตอน ๆ ได้ เช่นกัน เสภาใน ภายหลังนอกจากจะใช้ขับให้ฟังกันแล้ว ยังพัฒนาเป็นรูปแบบการแสดงอื่น ๆ ด้วย เช่น เสภาประกอบปีพาทย์ เสภารำ และละครเสภา ดังจะกล่าวถึงต่อไปในบทที่ ๕ เรื่องพัฒนาการการนำเสนอของวรรณคดีเสภา

๒.๑.๒.๒ เสภามีมูลเหตุมาจากการพัฒนาการขับลำแบบพื้นเมือง เช่น เสภามาจากการร้องรำแบบท้องถิ่นในภาคเหนือและอีสาน ที่เรียกว่า เสพงัน หรือเสภามาจากประเพณีการขับแบบชาวบ้าน ที่เป็นแบบการขับ และลำ ซึ่งเป็นการละเล่นดั้งเดิมของประชาชนในตระกูลไทย-ลาว การขับลำมักใช้ในการเล่าเรื่องและใช้เป็นบทโต้ตอบกันระหว่างหญิงชาย ต่อมาพัฒนาเป็นเรื่องเล่าแบบการละคร และได้รับแบบแผนมากขึ้น ได้พัฒนาคำขับให้มีระเบียบฉันทลักษณ์ในการส่งสัมผัสมากขึ้นเช่นในปัจจุบัน ดังข้อสันนิษฐานของ สุจิตต์ วงษ์เทศ (๒๕๓๘:๕๓-๖๐)

นอกจากนี้ ยังมีผู้สันนิษฐานว่า เสภาพัฒนามาจากการขับเพื่อเล่าเรื่องราวของกลุ่มบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ แล้วพัฒนาแพร่หลายสืบต่อมา ดังข้อสันนิษฐานของม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช (๒๕๓๒:๘-๑๑) ว่าเสภาเริ่มมาจากการขับลำนำของคนคุก หรือข้อสันนิษฐานของไพศาล วงษ์ศิริ (๒๕๒๖:๓๓-๓๔) ว่า เสภา เริ่มมาจากการขับลำนำของชาวสภา

๒.๑.๒.๓ เสภา มีมูลเหตุมาจากการสวดสรรเสริญเทพเจ้าของอินเดีย แล้วถ่ายทอดมายังไทย มีการปรับเปลี่ยนพัฒนาจนกระทั่งกลายมาเป็นการขับเสภาในที่สุด ความคิดเช่นนี้ปรากฏในความเห็นของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (๒๔๕๗:๒-๓) อ้างถึงใน คณะผู้ดำเนินงานโครงการคูริยางคศิลป์ไทย,๒๕๓๒:๔๑) ดังที่ได้กล่าวไว้ว่า

ในหนังสืออภิธานศัพท์ภาษาสันสกฤตของเซอร์โมเนียบ วิลเลียมส์ ฉบับพิมพ์เมื่อค.ศ.๑๘๕๕ หน้า๑๒๔๗ มีคำว่า เสวา อธิบายความเป็นหลายนัย อธิบายนัยหนึ่งว่า WORSHIP เป็นการบูชาอย่างหนึ่งถ้ามีคำประกอบว่า เสวากาгу อธิบายความหมายว่า Change of voice in service [sometimes speaking loudly, sometimes softly, sometimes angrily sometimes sorrowfully] คือ สวดบูชาเปลี่ยนเป็นทำนองต่าง ๆ เป็นเสียงแข็ง อ่อนบ้าง เป็นโกรธเคืองบ้าง เป็นโศกเศร้าบ้าง เสภาน่าจะมาจากคำว่าเสวาในภาษาสันสกฤต ดังนั้นจึงสันนิษฐานว่า การละเล่นเสภาของไทยเรามีเค้าเงื่อนมาจากอินเดียเช่นเดียวกับ โขน ละคร และการละเล่นอีกหลายชนิด... ดังนั้นจึงสรุปว่า ประเพณีการขับเสภานั้น ไทยเราได้แบบอย่างมาจากอินเดีย

ผู้เห็นด้วยกับความคิดเห็นของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้แก่ เรื่องอุไร กุศลาสัย (ม.ป.ป.:๒๐๘) ,อ้างถึงในสุรรัตน์ เทพหัสดิน ณ อยุธยา ๒๕๔๑:๒๓๑) และประจักษ์ ปรากฏพิทยากร (๒๕๒๕:๒)

ตามความเห็นของผู้วิจัย คำว่า "เสภา" น่าจะมีมูลเหตุมาจากการเล่าเรื่อง หรือการเล่านิทาน ร้อยแก้ว เห็นได้จากลักษณะของเนื้อหาของวรรณคดีเสภาส่วนใหญ่ มีลักษณะเป็นเรื่องเล่าทำนองนิทาน หรือเป็นเรื่องเล่าสะท้อนชีวิตชีวิตของชาวบ้าน เช่น เสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน เสภาเรื่องนายชั้นนายโชติ เป็นต้น แม้เนื้อหาของเสภาบางเรื่องที่ไม่ได้เป็นนิทาน เช่น เสภาเรื่องพระราชพงศาวดาร ก็มีลักษณะของการเป็นเรื่องเล่าอย่างชัดเจน เรื่องเล่าหรือนิทานจึงน่าจะเป็นลักษณะดั้งเดิมของเสภาที่สืบทอดต่อ ๆ กันมา แล้วพัฒนาโดยผสมผสานกับบทหรือกรองเป็นตอน ๆ จากนั้นจึงแต่งเป็นร้อยกรองทั้งเรื่องเพื่อให้เกิดความสนุกสนานมากขึ้น และพัฒนาเป็นการขับเล่าเรื่องประกอบกรับ เรียกว่า ขับเสภา ในที่สุด การขับเสภาในช่วงแรกอาจมีผู้คิดค้นทำนองขึ้น

เอง หรืออาจนำทำนองการขับลำนำของพื้นเมืองมาผสมผสานด้วย เช่น ทำนองแหล่* ลักษณะดังกล่าวนี้สอดคล้องกับความเห็นของ พระยาอุปกิตศิลปสาร (๒๕๑๑:๒๘) และ กำชัย ทองหล่อ (๒๕๓๗: ๔๖๕) ซึ่งกล่าวถึงลักษณะทางฉันทลักษณ์ของกลอนเสภาว่าเป็นกลอนสำหรับขับเพื่อเล่าเรื่อง

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยไม่เชื่อว่าการขับเสภาจะมาจากการขับลำพื้นบ้านประเภทการร้อง หรือ การร้องรำได้ต่อกัน ทั้งนี้เนื่องจาก เสปามีลักษณะของการเล่าเรื่องเป็นทำนองประกอบการขับ รับประทานโดยไม่มีการร่ายรำประกอบแต่อย่างใด นอกจากนี้ ลักษณะของการขับเสภาแม้ว่าจะมีคนเล่ามากกว่า ๑ คน แต่ก็มีได้เป็นการเล่านิทานได้ต่อกันแต่อย่างใด

ดังนั้น ตามความเห็นของผู้วิจัย เสปาน่าจะมาจากการเล่านิทาน และต่อมาได้พัฒนาการเล่าจนกระทั่งเป็นการเล่าด้วยกลอนทั้งเรื่องประกอบกับอุปกรณ์ที่เรียกว่า กรับ จนเป็นที่นิยมของคนในสังคม และมีการถ่ายทอดสืบเนื่องกันต่อมาจนถึงปัจจุบัน

๒.๑.๓ ลักษณะการขับเสภา

การขับเสภา คือ การเล่าเรื่องเป็นทำนองประกอบการขับรับประทานเป็นจังหวะ โดยมาก ผู้ขับเสปามักเป็นผู้ขับรับประทานด้วยตนเอง

ลักษณะการขับเสภา แบ่งออกเป็น ๒ หัวข้อย่อย คือ ประเภทของการขับเสภา และ ประเภทของการขับรับประทานเสภา

---

* เห็นได้จากเสภาชุดเก่ามีลีลาทำนองคล้ายแหล่ และพัฒนาในช่วงหมิ่นขับคำหวาน แต่ก็ยังมีอิทธิพลแหล่หลงเหลืออยู่บ้าง จากนั้นพระยาเสนาะดุริยางค์ได้พัฒนาต่อจนเป็นทางขับที่ใช้กันทั่วประเทศในปัจจุบัน(ถาวร ลิกขโกศล,ผู้ประสานงาน.เสภาเสนาะดุริยางค์(เทพคาสเซ็ท),๒๕๔๒)

๒.๑.๓.๑ ประเภทของการขับเสภา

การขับเสภาสามารถขับให้มีความหลากหลายด้วยทำนองภาษาต่างๆ ดังที่เรียกว่า “เสภาภาษา” ซึ่งแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ เสภาไทย เสภาลาว และเสภาคมอญ (แจ้ง คล้ายสีทอง, ๒๕๓๐:๑๘)

เสภาไทย แต่เดิมเสปามีแบบเดี่ยวหรือทำนองเดี่ยว ต่อมาเมื่อเสภาสำเนียงต่างชาติ เสภาทำนองเดิมจึงระบุชื่อว่า เสภาไทย

เสภาไทยเป็นการขับเสภาที่ใช้แก่วรรณคดีเสภาโดยทั่วไป หรือในกรณีที่ใช้ประกอบการแสดงละครที่มีตัวละครหลายชาติ ต่างภาษา เสภาไทยจะใช้แก่ตัวละครที่เป็นคนไทย เช่น ขุนช้าง ขุนแผน นางวันทอง หรือ พลายงาม ในเสภาเรื่อง ขุนช้าง-ขุนแผน เป็นต้น

การขับเสภาไทยเริ่มต้นด้วยการขับกรับนำก่อน จากนั้นจึงเกริ่น เสภาไทยมักมีทำนองเอื้อนก่อนข้างยาว และใช้ขับได้กับทุกลีลาอารมณ์ของบทขับ คือ บทอารมณ์โศกเศร้าอาลัย บทโกรธ บทโต้ตอบ บทแสดงความแข็งขัน บทรบพุ่งทำสงคราม หรือบทรัก ตัวอย่างบทเสภาไทย เช่น

ครานั้นจึงโฉมเจ้าพลาญแก้ว	ครั้นถึงกำหนดแล้วจึงนัดหมาย
บอกแขกปลุกเรือนเพื่อนผู้ชาย	มายังบ้านท่านชายศรีประจัน
ให้ชุดหลุมระดับซักปีกเสาหมอบ	เอาเครื่องเรือนมารอไว้ที่นั่น
ตีสิบเอ็ด ไกลรุ่งฤกษ์สำคัญ	ก็ทำขวัญเสาสเสร็จเจ็ดนาทีก

(เสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน ,๒๕๑๓:๑๖๐)

เสภาภาษาเกิดขึ้นโดยใช้แนวเทียบกับ เพลงภาษา กล่าวคือ สังคีตจารย์ทางดนตรีไทย นิยมดัดแปลงเพลงไทยให้มีสำเนียงเป็นชาติต่าง ๆ ทำนองเดียวกับการพูดภาษาไทยให้มีสำเนียงเป็นคนชาติต่างๆ พูด เช่น สำเนียงลาว พม่า มอญ เขมร เป็นต้น เพลงไทยที่มีสำเนียงต่าง ๆ จึงมักใช้ชื่อชาตินั้น ๆ กำกับชื่อเพลง เช่น เพลงลาวคำหอม เพลงพม่าเห่ เพลงมอญดูดาว เพลงเขมรใหญ่ เป็นต้น

เสภาลาว เป็นการขับเสภาที่มีทำนองและสำเนียงเป็นลาว ใช้ขับประกอบบท หรือ ประกอบการแสดงที่มีตัวละครเป็นคนลาว* ในเสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน เช่น นางลาวทอง นางสร้อยฟ้า พระเจ้าล้านช้าง เป็นต้น

เสภาลาวมีลักษณะการขับคล้ายเสภาไทย คือ มีการขับเกริ่นก่อน แล้วเริ่มขับเสภาด้วยสำเนียงไทยก่อน จากนั้นจึงค่อย ๆ เพี้ยนแปร่งไปเป็นเสภาสำเนียงลาวทีละน้อย ๆ เสภาสำเนียงลาว ดังกล่าวนี้อาจบางครั้งก็ไม่ใช่กับขับประกอบ ตัวอย่างบทขับซึ่งใช้เสภาลาว บางบทอาจมีคำภาษาลาวปนอยู่ด้วย เช่น

ครานั้นพระเจ้าเชียงใหม่	โกรธราวกับไฟไหม้เวหา
เหม่เจ้าธานีศรีวิภคนา	ทำข้อนบอกนอกหน้าไม่เกรงกู
ขอนางโคยคี่ก็มีให้	ลอบสมทบเอาไทยขึ้นมาชู
ดีแล้วเป็นไรจะได้ดู	กูมิให้ศัตรูมันดูแคลน

(เสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน , ๒๕๑๓:๕๖๕)

และ

พ่อแม่เมืองคง เอาจเป็นเหย้า อีคปลาคีขาว ขวัญเจ้าตกหาย
ขวัญอ่อนร่อนเร่ ไร้หัวสู่กาย อยู่ปลายหางงู ท้องทุ่งท้องนา.....
(บทสวดขวัญสำเนียงลาว ในเสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน, ๒๕๑๓:๕๒๘)

เสปามอญ เป็นการขับเสภาที่มีทำนองและสำเนียงเป็นมอญ ใช้ขับประกอบบท หรือ ประกอบการแสดงละครที่มีตัวละครเป็นคนมอญในเสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน เช่น ดอนทลาย รุมพลแปลงเป็นมอญ เป็นต้น

ลักษณะการขับเสปามอญจะคล้ายกับเสภาลาว คือ เริ่มจากการขับเกริ่น แล้วขับเสภาด้วยสำเนียงไทยก่อน จากนั้นจึงค่อย ๆ เพี้ยนแปร่งไปเป็นเสภาสำเนียงมอญทีละน้อย ๆ เสปามอญจะมีท่วงทำนองที่โหยหวนและกินใจมากกว่าเสภาลาว หรือเสภาสำเนียงลาว และบางครั้งก็ไม่ใช่กับ

---

* คนลาวในที่นี้หมายถึง คนลาวอีสาน คนลาวล้านช้าง รวมถึงคนในภาคเหนือ เช่น เชียงใหม่ เนื่องจากเดิมเชียงใหม่เป็นส่วนหนึ่งของลาว เพิ่งมาเป็นส่วนหนึ่งของไทยในสมัยรัชกาลที่ ๕

ฉบับประกอบเช่นเดียวกับการขับเสภาลาว ตัวอย่างบทขับซึ่งใช้เสภามอญ เช่น

แล้วพวกมอญซ่อนขอเสียงอ้อแอ้	ร้องทะแยบองกะเหนาะย้ายเตาะเทบ
ออรระนำขพลางามพ่อทราชมเชย	ขวัญเอ๋ยกกระเนียงเกรียงเกลึง
ให้อู่ดีกินคิมี่เมียสาว	เนียงกระราวกนตะละเล็งเคล็ง
มวขบามาขวัญจงบันเทิง	จะเป็งยี่อิกะปิปอน

(บทสูกุขวัญของคนมอญในเสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน, ๒๕๑๓:๕๒๘)

ในระยะหลัง เสภามอญไม่ได้ใช้ขับประกอบการแสดงละครเสภาแต่ประการเดียว หากแต่ยังใช้ขับประกอบการแสดงละครประเภทอื่น ๆ ด้วย เช่น ละครเรื่องราชาธิราช หรือละครเรื่องผู้ชนะสิบทิศ ของกรมศิลปากร ฯลฯ เมื่อกล่าวถึงตัวละครชาวมอญ ผู้ขับจะใช้เสภามอญเข้ามาขับประกอบการแสดงด้วย ส่วนเรื่องที่มีตัวละครเป็นชาวพม่า ก็อนุโลมให้มีการขับเสภามอญเช่นกัน ดังตัวอย่างจากบทละครเรื่องผู้ชนะสิบทิศ

- ขับเสภามอญ -

ครานั้น มหาเถร เจนกระจ่าง	จึงถวาย พระพรพลาท ทางทูลว่า
อันจะเค็ด ซึ่งพระองค์ ทรงเมตตา	ในสำนัก อาตมา นั้นไม่มี
จะมีอยู่ ก็แต่เถร เณรบวชใหม่	ไม่มีใคร ที่ชื่อ จะเค็ดที
อาตมา ทูลข่าว เพียงเท่านี้	ของงได้ ปราณี่ อาตมา

(เสรี หวังในธรรม, ๒๕๓๔:๑๕๓)

เสภาภาษาไม่ว่าจะเป็นเสภาไทย เสภาลาว และเสภามอญดังกล่าวนี้ ในสมัยปัจจุบัน นอกจากใช้เพื่อเล่าเรื่องแล้ว ยังมักใช้ประกอบการแสดงละครด้วย

นอกจากเสภาไทย เสภาลาว และเสภามอญแล้ว ศิริ วิชเวช ยังให้ข้อสังเกตว่า ในการบรรเลงดนตรีไทย มีเสภาทำนองจีนปรากฏในเพลงไทยชุดหนึ่งเรียกว่า “ดับจูล่ง” เป็นทำนองจีนซึ่งเสียงมาดกที่เสียงเสภา พอดี จึงเป็นที่น่าสนใจศึกษาว่าอาจจะเป็นเสภาจีนก็ได้ (จตุพร สีม่วง , สัมภาษณ์ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๔๒) อย่างไรก็ตาม ในสมัยปัจจุบัน ยังคงถือกันว่า เสภาสำเนียงต่าง ๆ หรือเสภาภาษา มีอยู่ ๓ ภาษาเหมือนเดิม ยังไม่มีการรวมเสภาจีนเข้ามาในกลุ่มนี้แต่อย่างใด

๒.๑.๓.๒ ประเภทของการขยับกรับเสภา

ในการขับเสภา อุปกรณ์ หรือคนตรีประกอบการขับเสภา คือ กรับ โดยมากกรับมักทำด้วยไม้ชิงชัน ชุดหนึ่งมี ๔ อัน (๒ คู่) มีรูปร่างเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้างประมาณ ๕ ซม. และยาวประมาณ ๒๐ ซม. มีการหักมุมลบเหลี่ยมเพื่อไม่ให้บาดเจ็บมือเวลาขับกรับ (เสรีหวังในธรรม, ๒๕๒๒:๒) การขยับกรับของ ศิริ วิหเวช แบ่งออกกว้าง ๆ เป็น ไม้กรอ ไม้สกัด ไม้รบ และ ไม้รบ (จตุพร สีม่วง, สัมภาษณ์ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๔๒)

การขยับไม้กรอเป็นพื้นฐานของการขยับกรับประกอบการขับเสภา มีลักษณะของการรูดกรับสลับกันทั้ง ๒ มือเพื่อให้มีเสียงรูดังติดต่อกันตลอดโดยไม่ขาดตอน ใช้ตอนการเริ่มต้นขับเสภา เป็นการลองกรับและการขยับมือ และใช้ตอนดำเนินเรื่องด้วย (มนตรี ตราโมท, ๒๕๔๗:๓๘)

การขยับกรับที่เรียกว่า ไม้สกัด เป็นการขยับกรับเมื่อหมดวรรคของข้อความ แบ่งออกเป็น ไม้สกัดสั้น และ ไม้สกัดยาว (แจ้ง คล้ายสีทอง, ๒๕๓๐:๑๘)

ไม้สกัดสั้น แบ่งออกเป็น ไม้สกัดสั้นหนัก และ ไม้สกัดสั้นเบา ส่วน ไม้สกัดยาว แบ่งออกเป็น ไม้สกัดยาวหนัก และ ไม้สกัดยาวเบา การแบ่งเป็นสั้น-ยาว และหนัก-เบา หมายถึงลักษณะของการขยับกรับเป็นจังหวะให้มีเสียงสั้น ยาว และเน้นเสียงหนัก เบา ต่างกัน

ส่วนการขยับกรับที่เรียกว่า ไม้รบ ใช้สำหรับบทที่ตัวละครมีอารมณ์พลุ่งพล่าน หรือบทที่บรรยายพฤติกรรมของตัวละครที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว คล่องแคล่ว เช่น บทรบ บทหึงหวง หรือบททะเลาะกัน (มนตรี ตราโมท, ๒๕๔๗:๓๘) การขยับกรับแบบไม้รบ ศิริ วิหเวช แบ่งออกเป็น ๕ ลักษณะ คือ พินาศไพร่ ตีประจันหน้า ทำขั้วรบ สยบไม้กรอด และถอดไม้เดิน ซึ่งใช้กับบทที่มีการสู้รบ หรือการทำสงคราม ตลอดจนบทที่มีการทะเลาะวิวาทกันของตัวละคร (จตุพร สีม่วง, สัมภาษณ์ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๔๒)

การขยับกรับที่เรียกว่า ไม้เดิน นั้นใช้สำหรับการเดินเรื่องโดยทั่วไป (แจ้ง คล้ายสีทอง, ๒๕๓๐:๑๘)

เสภาเป็นที่นิยมของบุคคลทุกระดับในสังคม ไม่ว่าจะเป็นการฟังขับเสภา การอ่านเสภา และการแสดงเสภาที่ผสมผสานอยู่ในรูปแบบของการแสดงประเภทต่าง ๆ นอกจากนี้ วรรณคดีเสปายังมีการแต่งอย่างต่อเนื่องเรื่อยมาจนกระทั่งถึงสมัยปัจจุบันซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป

๒.๒ ภูมิหลังของวรรณคดีเสภา

วรรณคดีเสภาเรื่องต่าง ๆ ที่แต่งขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยปัจจุบันมีทั้งหมด ๒๖ เรื่อง ดังต่อไปนี้

๑.เสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นเมื่อราวปีพ.ศ.๒๑๓๕ ในสมัยรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เนื่องจากมีการแทรกเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในเรื่องด้วย คือ เหตุการณ์เรื่องการสร้างเจดีย์ที่วัดเจ้าพระยาไทยและการบรรพเทวที่พระเจ้ากรุงจีนถวายมาให้พระเจ้าแผ่นดินไทยไว้ที่ยอดเจดีย์ซึ่งสร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งอยู่ในช่วงปีพ.ศ.๒๑๓๕ (วัชร รมชะนันท์, ๒๕๓๓ : ๑๓-๑๔) นอกจากนี้ความในตอนพระพันวษาจะเสด็จทรงล่าควายป่า ยังมีกรกล่าวถึงพระแสงดาบคาบค่ายของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเอาไว้ด้วย สันนิษฐานว่ากวีมีความประทับใจในเรื่องเหล่านี้ เมื่อเรื่องขุนช้าง-ขุนแผนนำมาแต่งเป็นลายลักษณ์อักษร จึงได้นำมาแทรกไว้ในเรื่องด้วย (ชลดา เรื่องรักย์ลิขิต, ๒๕๓๘:๕๔) เนื้อหาของเสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน ช่วงแรกกล่าวถึงเรื่องราวเกี่ยวกับรักสามเส้าระหว่างชาย ๒ หญิง ๑ คือ ขุนช้าง ขุนแผน และนางวันทอง จบลงด้วยพระพันวษาทรงตัดสินโทษให้นางวันทอง เนื้อหาช่วงที่ ๒ จะเน้นหนักที่เรื่องราวรักสามเส้าระหว่างชาย ๑ หญิง ๒ คือ พระไวย นางสร้อยฟ้า และนางศรีมาลา นอกจากนี้ยังมีเนื้อหาเกี่ยวกับการผจญภัยของตัวละครรุ่นลูกอื่นๆ คือ พลายชุมพล พลายเพชร และ พลายบัว

๒.เสภาเรื่องนายขึ้นนายโชติ ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง จากต้นฉบับสันนิษฐานว่าเขียนขึ้นในสมัยปลายกรุงศรีอยุธยา-ต้นรัตนโกสินทร์ ไม่เกินสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (ไพศาล วงษ์ศิริ, ๒๕๒๖:๕๘) มีจุดมุ่งหมายเพื่อสอนใจชายในเรื่องการเลือกคู่ครองที่ดี เนื้อหาเปรียบเทียบให้เห็นระหว่าง ๒ ครอบครัวยุค คือ กล่าวถึง ครอบครัวนายขึ้นและภรรยาที่มีความปรองดองกัน คิดหาทรัพย์ด้วยการวิดิน้ำในสระ พญานาคให้พร ๓ ข้อจากแก้ววิเศษ จึงมีทรัพย์สมบัติมากมาย ส่วนนายโชติและภรรยาชอบทะเลาะวิวาทกัน เมื่อรู้ว่านายขึ้นและภรรยา รวยด้วยวิธีใดก็ทำตามอย่าง แต่เมื่อพญานาคให้แก้ววิเศษก็แบ่งชิงกันและผลอดพูดคำหาบขมขะขอพร ทำให้ท้ายที่สุดก็ยังยากจนเหมือนเดิม

๓.เสภาเรื่องพระยากงพระยาพาน ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง จากต้นฉบับสันนิษฐานว่าเขียนขึ้นในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เนื้อหาแบ่งเป็น ๒ ตอน ตอนแรกกล่าวถึงตำนานพระปฐมเจดีย์ คือพระยากงส่งฆ่าลูกชายของตน แต่ยายหอมเก็บเด็กคือพระยาพาน ไปเลี้ยงจนกระทั่งโต พระยาพานได้ไปเล่าเรียนหนังสือ และได้รับราชการเมืองสุโขทัย ต่อมาได้รับ

คำสั่งให้มาทำสงครามกับเมืองพระยาหงษ์ พระยาพานมาพ่อตายและได้รู้ความจริงภายหลัง จึงได้สร้างพระปฐมเจดีย์เพื่อไถ่บาป ตอนที่ ๒ กล่าวถึงพลาขหนู อุ๋นไฟ และกงขวาน เป็นสามแฉกเรียนที่วัดเดียวกัน ต่อมาเรื่องวิวาทกับนายบัวหัวกระดุก และนายบัวหัวกระดุกตาย ทั้งสามคนจึงถูกนำไปขังคุก แต่เนื่องจากมีเวทมนต์คาถาแก้กั๊กจึงไม่ได้รับบาดเจ็บจากการลงโทษ กษัตริย์เมืองสองพันจึงให้รับราชการ และจัดการแต่งงานระหว่างนางทองประศรีกับพลาขหนู ต่อมา พลาขหนู อุ๋นไฟ และกงขวานสามารถไล่ข้าศึกชาวพม่าที่เข้ามาประชิดเมืองให้หนีไปได้ จึงได้รับรางวัลมากมาย

๔.เสดาเรื่องพระราชพงศาวดาร สุนทรภู่เป็นผู้แต่งขึ้นตามพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในช่วงปีพ.ศ.๒๓๕๗ เนื้อเรื่องมี ๒ ตอน คือ ตอนแรกกล่าวถึงตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าอยู่ทองทรงสร้างเมืองอยุธยา เขมรคิดแข็งเมือง จึงมีการทำสงครามกับเมืองเขมร ตอนที่ ๒ กล่าวถึงตอนสงครามระหว่างไทยกับหงสาวดี เริ่มจากพระเจ้าหงสาวดีมีพระราชสาสน์มาขอช้างเผือกในสมัยรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ถึงตอนพระเจ้าไชยเชษฐาแห่งกรุงศรีสัตนาคณหุดแพ้วทัพกลับไป

๕.เสดาเรื่องศรีธนญไชยเชียงใหม่ ไม่บร ๓๓๓๓ ผู้แต่ง สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ๒๔๖๓:ก-ข) เนื้อหากล่าวถึงการไ้ปัญญาของศรีธนญไชยเชียงใหม่ ข้าราชการเมืองทวาลีศรีธนญไชยเชียงใหม่ได้ไ้ปัญญาในการกลั่นแกล้งพระเจ้าทวาละ นางกำนัล พระสงฆ์ และบุคคลอื่น ๆ หลายครั้ง

๖.เสดาเรื่องอาบุญหะชัน มีกวีผู้แต่ง ๑๑ คน คือ หลวงพิณณเสณี (ทองอยู่) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (หรั่ง ศรีเพ็ญ) ขุนวิสูตรเสณี(จาง) ขุนพินิจชัย (อยู่) หลวงบรรหารวรรณคดี (สุด) ขุนวิสุทธิขากร (ม.ร.ว.หนู อิศรางกูร) พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ขุนทองสี่อ (ช่วง ไกรฤกษ์) หลวงเสนีพิทักษ์ (อ่วม) หลวงสโมสรวลการ (ทศ ศิริสัมพันธ์) และหลวงจักรปาณี (ฤกษ์) เป็นผู้แต่งขึ้นตามพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยแต่งตามเนื้อเรื่องในลิลิตนิทราชาคริตมี ๑๑ ตอน แต่ปัจจุบันรวบรวมได้ ๕ ตอนแรก เนื้อหากล่าวถึงอาบุญหะชันบุตรชายพ่อค้า เมื่อพ่อตายก็ไ้เงินอย่างพุ่มเพื่อขจนมีฐานะยากจนลง แต่กลับตัวกลับใจได้เริ่มทำงานเก็บเงินได้ ต่อมาได้เจอกาหลิบแปลงตนเป็นคนธรรมดาเข้ามาหาที่บ้าน กาหลิบไ้ยินว่าอาบุญหะชันอยากเป็นกาหลิบจะไ้ช่วยปราบปรามคนทำผิด ก็มอมขอาบุญหะชันแล้วพาเข้าวังอาบุญหะชันตื่นขึ้นคิดว่าตนเป็นกาหลิบก็จัดการลงโทษคนทำผิด ต่อมากาหลิบก็มอมขแล้วเอาตัวอาบุญหะชันกลับบ้าน อาบุญหะชันคิดว่าตนยังเป็นกาหลิบก็โววายทำร้ายมารดาจนต้องถูกจับไป

ลงโทษ ต่อมาเกาหลีเปลี่ยนแปลงตนมาพบอาณูหะชันอีกครั้งหนึ่ง อาณูหะชันก็เฉลยบอกว่าคุณ
ชอบผู้หญิงคนหนึ่งในวัง เกาหลีจึงมอมยาแล้วพาเข้าวังอีกครั้ง

๙. บทละครเรื่องไกรทอง พระนิพนธ์ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิป
ประพันธ์พงศ์ แต่งในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพ.ศ.๒๔๕๒ เนื้อหา
กล่าวถึงตอนที่เศรษฐีเมืองพิจิตรประกาศหาผู้ปราบจระเข้ที่มากาบตัวลูกสาวคือนางตะเกาทองไป
ไกรทองรับอาสาปราบจระเข้ และสามารถช่วยนางตะเกาทองขึ้นมาได้

๑๐. ละครเรื่องพญาราชवंส พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงนำเค้าโครงเรื่องมาจากเรื่องโอเทลโล (Othello) ของเชกสเปียร์ โดยทรงพระราชนิพนธ์ขึ้น
เป็นบทละครนอกเมื่อพ.ศ.๒๔๕๔ จากนั้นได้ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเป็นบทเสภาในภายหลัง
เนื้อหากล่าวถึงพระวิกรมราชสีห์เจ้าเมืองศรีวิชัยได้ข่าวว่ามีโจรสลัดมลายูแถบมะละกา จึงสั่งให้
พญาราชवंสยกกองทัพไปปราบปราม พญาราชवंสรักใคร่อยู่กับนางบัวผันบุตรพระศรีอัคร
ราชแต่ถูกกีดกันเนื่องจากพญาราชवंสเดิมเป็นชาวมลายู แต่พญาราชवंสก็บังคับนางบัวผัน
หนีมาหาตนและอยู่ด้วยกัน พระศรีอัครราชทราบข่าว จึงนำเรื่องกราบทูลให้พระวิกรมราชสีห์
ผู้เป็นเจ้าเมืองตัดสินความ พระองค์ได้ตัดสินให้ทั้งคู่แต่งงานกันได้ จากนั้นจึงให้พญาราชवंส
ยกทัพไปปราบโจรสลัด

๑๑. บทละครเรื่องน้ำเตาทราย พระนิพนธ์ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิป
ประพันธ์พงศ์ ทรงนิพนธ์ขึ้นในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปี
พ.ศ.๒๔๕๕ กวีกล่าวว่าเนื้อหาคือนิทานโบราณ โดยกล่าวถึงชีวิตของดาจันที่เกิดความหึงหวงที่
ลูกชายไปรักใคร่กับน้องภรรยาของดาจันเอง จนขับไล่ลูกชายออกจากบ้าน ต่อมาเมื่อโจรขึ้นบ้าน
ดาจัน และลูกชายของดาจันมาช่วยจับโจรในภายหลัง ดาจันจึงเกิดความเข้าใจ ตกกลับรักลูกชาย
และน้องภรรยาเข้ามาอยู่ร่วมกันอีกครั้งหนึ่ง

๑๒. ละครเรื่องสามัคคีเสวก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
เมื่อปีพ.ศ.๒๔๕๖ ใช้ช่วงระหว่างการแสดงระบำ มี ๔ ตอน ตอนที่ ๑ กิจการพระนนทิ กล่าวถึง
หน้าที่ของพระนนทิซึ่งเป็นผู้รับใช้พระอิศวร ตอนที่ ๒ กรีนิมิต กล่าวถึงความสำคัญของพระคณศ
ตอนที่ ๓ วิสวะกรรมา กล่าวถึงหน้าที่ของพระวิสวะกรรม เทพเจ้าแห่งการสร้าง และ ตอนที่ ๔
สามัคคีเสวก กล่าวถึงหน้าที่ของเสวกที่ดี

๑๑. บทเสภาไว้ในอาหรับราตรีเรื่องพระอลังสะนัมและปู้เจ้าสมิงพราย พระนิพนธ์ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ทรงนิพนธ์ขึ้นในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปีพ.ศ.๒๔๖๕ เนื้อหากล่าวถึงการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยของพระอลังสะนัม ต่อมาได้กลับใจได้ และมีเนื้อหากาการเดินทางตามหารูปเคารพของพระอลังสะนัมตามคำสั่งของปู้เจ้าสมิงพราย โดยจะต้องหาหญิงงามที่ปู้เจ้าสมิงพรายถูกใจ พระอลังสะนัมไปขอพบขอหญิงงามคนหนึ่ง คือ นางบะดูรา แต่เมื่อรู้ว่านางเป็นหญิงสาวที่ปู้เจ้าสมิงพรายเลือกไว้ ก็เสียใจแต่ก็จำใจนำไปถวายปู้เจ้าสมิงพราย ท้ายที่สุด ปู้เจ้าสมิงพรายก็มอบนางบะดูราให้พระอลังสะนัม โดยให้เหตุผลว่าหญิงสาวผู้นี้คือรูปเคารพที่พระอลังสะนัมตามหาอยู่นั่นเอง

๑๒. เสดาเสภา พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ และคณะ เป็นผู้แต่งขึ้นในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล ในปีพ.ศ.๒๔๘๐ เพื่อเป็นหนังสือแจกในงานพระราชทานเพลิงศพ ม.ร.ว.แฉล้ม อุดมพงศ์เพ็ญสวัสดิ์ เนื้อหากล่าวถึงการออกราชการของพระพันวษาซึ่งได้ทรงไต่ถามเสนาบดีเรื่องราชการต่าง ๆ ต่อมาได้รับสั่งให้ศรีรัตนัญชย์เป็นประธานการแก้ปัญหา โดยให้เสนาบดีกล่าวถึงปัญหาต่าง ๆ พร้อมกับข้อแก้ไข เช่น ปัญหาการพนัน ปัญหาราคาข้าว ปัญหาทางเศรษฐกิจต่าง ๆ เพื่อรวบรวมกราบทูลพระพันวษาต่อไป

๑๓. เสดาเรื่องพระร่วงสุวรรณโลก พระยาโกมารกุลมนตรี เป็นผู้แต่งขึ้นในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล ในปีพ.ศ.๒๔๘๕ กล่าวถึงประวัติของพระร่วง ซึ่งเป็นลูกของพระอภัยราชาคามณีกับนางนาค ต่อมาได้ครองเมืองหริภุญชัยต่อจากบิดา และมีคู่ครองเป็นเจ้าหญิงจากเมืองจีน ต่อมาได้เสด็จสรงสนามในแม่น้ำยม และจมน้ำหายไป

๑๔. กลอนเสดเตลาด ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นในช่วงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว-สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (ไพศาล วงษ์ศิริ, ๒๕๒๖:๑๔๗) เนื้อหากล่าวถึงการเลือกคู่ครองของคุณหลวงหนุ่มคนหนึ่ง ขณะที่มียหญิงสาวคนหนึ่งชอบพอกับนายเดิม บหาดเล็กอีกคนหนึ่งจนถึงกับตามมาพบถึงที่พระราชวังบางปะอินที่ทำงานของนายเดิม ส่วนคุณหลวงหนุ่มคิดใจหญิงสาวอีกคนหนึ่งที่มีแม่สื่อแนะนำให้เสกขาคดอนเพียงเท่านี้

๑๕. เสดาเรื่องพระพีนางเธอพระนเรศวรมหาราช เจือ สตะเวทิน เป็นผู้แต่งขึ้นในสมัยรัชกาลปัจจุบันในพ.ศ.๒๔๘๗ กล่าวถึงประวัติของพระสุวรรณหาวี หรือพระสุพรรณกัลยา พระพีนางของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ทรงเสียดละพระองค์ไปเป็นพระมเหสีของพระเจ้า

บุเรงนองของพม่า และถูกประหารชีวิตสิ้นพระชนม์พร้อมพระธิดาภายหลังสมเด็จพระนเรศวรประกาศอิสรภาพ

๑๖.เสดดา (นอกเรื่อง) ขุนช้างขุนแผน ตอนพลาขงามติดคุก ภิณโณ ศรีจำลอง เป็นผู้แต่งขึ้นในสมัยรัชกาลปัจจุบันในปีพ.ศ.๒๕๑๔ แต่งขึ้นเพื่อใช้แสดงในงานปีใหม่ของโรงเรียนบพิตรพิมุข เนื้อหากล่าวถึงขุนช้างและนางวันทองเลี้ยงดูพลาขงามมาจนโต ต่อมาขุนช้างรู้ว่าพลาขงามไม่ใช่ลูกของตนจึงคิดฆ่า แต่พลาขงามสู้ขุนช้างจนชนะ นางวันทองคิดให้พลาขงามหนีไป แต่ตำรวจมาจับกุมพลาขงามเสียก่อนเนื่องจากมีพฤติกรรมเป็นอันธพาล

๑๗.เสดดาเรื่องมาดามบัตเตอร์ฟลาย ม.ล.ปิ่น มาลากุล เป็นผู้แต่งขึ้นในสมัยรัชกาลปัจจุบันในปีพ.ศ.๒๕๑๕ เนื้อหากล่าวถึงมาดามบัตเตอร์ฟลายเผ่ารอสามีชาวอเมริกันกลับมาที่ญี่ปุ่น แต่สามีกลับมาพร้อมภรรยา และมาขอรับลูกของมาดามบัตเตอร์ฟลายไปเลี้ยง เธอจึงฆ่าตัวตายเพราะไม่ต้องการให้ใครมาดูแล

๑๘.เสดดาอวยพรถนนนักมวย สายฟ้า สยาม เป็นผู้แต่งขึ้นในสมัยรัชกาลปัจจุบันในปีพ.ศ.๒๕๒๒ เนื้อหาเป็นการสั่งสอนนักมวยให้ประพฤติตามคำสั่งของผู้สอนอย่างเคร่งครัด ละเลิกพฤติกรรมที่ไม่ดี ก่อให้เกิดผลเสีย เช่น สูบบุหรี่ หรือเล่นการพนัน และเป็นการอวยพรนักมวยเนื่องในโอกาสปีใหม่ด้วย

๑๙.บทละครเสดดารำเรื่องตาม่องล่าย อุราพร พาทยกุล เป็นผู้แต่งขึ้นในสมัยรัชกาลปัจจุบันในปีพ.ศ.๒๕๒๔ เนื้อหากล่าวถึงตำนานตาม่องล่ายของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ คือ ตาม่องล่ายและชายรำพึงมีลูกสาวชื่อนางขมโดย ตาม่องล่ายขกลูกสาวให้เจ้ากรุงจีน ส่วนชายรำพึงขกลูกสาวให้ลูกชายเจ้าเมือง เมื่อชายหนุ่มทั้งสองแห่ขันหมากมาในวันเดียวกัน ตาม่องล่ายโกรธจึงฉีกนางขมโดยเป็น ๒ ซีก เหวี่ยงไปกลางทะเล เกิดเป็นเกาะ ตาม่องล่าย ชายรำพึงและลูกชายเจ้าเมืองตรอมใจตายได้กลายเป็นเกาะต่าง ๆ เช่นกัน

๒๐.เสดดาไฟร์ สุจิตต์ วงษ์เทศ เป็นผู้แต่งขึ้นในสมัยรัชกาลปัจจุบัน ในปีพ.ศ.๒๕๒๕ มีจุดหมายเพื่อร่วมฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ครบ ๒๐๐ ปี เนื้อหากล่าวถึงตระกูลไพร่ตระกูลหนึ่งที่เป็นทาสมาจากเมืองชะเลียง ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายและมีลูกหลานสืบเนื่องต่อมาจนถึงในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ครบ ๒๐๐ ปี ครอบครัวนี้ได้งานซ่อมป้อมมหาภาพ ป้อมพระเมรุ คล้ายกับงานของบรรพบุรุษที่เคยทำมา

๒๑.เสนาบดีจตุการ สุจิตต์ วงษ์เทศ เป็นผู้แต่งตั้งในสมัยรัชกาลปัจจุบันในปีพ.ศ.๒๕๒๖ เนื้อหากล่าวถึงสังคมไทยในช่วงที่มีผู้ปกครองในระบบเผด็จการ จนประชาชน และนักศึกษาต้องออกมาเรียกร้องให้ผู้ปกครองยกเลิกระบบเผด็จการและกลับมาใช้ระบบประชาธิปไตย แต่ระบบเผด็จการก็ยังคงแฝงอยู่ในระบบการปกครองของไทยเรื่อยมา

๒๒.เสนาโสภา-คลอง สุจิตต์ วงษ์เทศ เป็นผู้แต่งตั้งในสมัยรัชกาลปัจจุบันในปีพ.ศ.๒๕๒๖ เนื้อหากล่าวถึงสังคมไทยที่เดิมมีคลองมากมายเพื่อช่วยในการระบายน้ำในฤดูน้ำหลาก แต่เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไป มีการสร้างถนนและสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ มากขึ้น ทำให้ต้องถมคลอง และเกิดปัญหาเกี่ยวกับน้ำท่วมตามมา

๒๓.เสนาอำมาตย์หาบเร่ สุจิตต์ วงษ์เทศ เป็นผู้แต่งตั้งในสมัยรัชกาลปัจจุบันในปีพ.ศ.๒๕๒๖ เนื้อหาของเสนาอำมาตย์หาบเร่ใกล้เคียงกับเสนาโสภา-คลอง คือ กล่าวถึงปัญหาน้ำท่วมในสังคมไทย และปัญหาอาชีพค้าขายหาบเร่ ผ่านครอบครัวหนึ่งที่มีสามีเป็นเทศกิจ และภรรยาอาชีพค้าขายหาบเร่ สามีต้องตามจับผู้ค้าขายหาบเร่ตามหน้าที่แม่แต่ภรรยา ทำให้เกิดเรื่องทะเลาะวิวาทกับภรรยา จนภรรยาเกิดความขุ่นเคือง โคนรตชนเสียชีวิต

๒๔.เสนาเบ็ดเตล็ด ๓๓ เรื่อง สุจิตต์ วงษ์เทศ เป็นผู้แต่งตั้งในสมัยรัชกาลปัจจุบันในช่วงปีพ.ศ.๒๕๒๕-๒๕๒๘ เนื้อหากล่าวถึงปัญหาทางสังคม และการเมืองต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาสั้น

๒๕.เสนาราชตฤณี สุจิตต์ วงษ์เทศ เป็นผู้แต่งตั้งในสมัยรัชกาลปัจจุบันในปีพ.ศ.๒๕๓๐ เนื้อหาเป็นการกล่าวสดุดีพระเกียรติคุณในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันในวโรกาสที่ทรงมีพระชนมพรรษาครบ ๕ รอบ

๒๖.บทละครเสนาอำมาตย์หาบเร่ สตรี หวังในธรรม เป็นผู้แต่งตั้งในสมัยรัชกาลปัจจุบันในปีพ.ศ.๒๕๓๒ เนื้อหากล่าวถึงนางกานทิพย์ของพระเจ้าพรหมทัต ขอบพบกับครุฑที่แปลงเป็นชายหนุ่มมาเล่นสกากับพระเจ้าพรหมทัต ครุฑลักนางกานทิพย์ไปอยู่ด้วยที่วิมานฉิมพลี คนธรรมดาอาสาพระเจ้าพรหมทัตเกาะสติโรชนครุฑไปจนเขื่อนางกานทิพย์และได้นางเป็นภรรยา ต่อมาเมื่อครุฑรู้ความเข้า จึงนำนางกานทิพย์มาส่งไว้ที่เมืองพรหมทัต

เพื่อให้ผู้อ่านสามารถมองเห็นพัฒนาการของวรรณคดีเสภาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจะขอแบ่งวรรณคดีเสภาออกตามสมัยที่แต่งเป็น ๓ ช่วงโดยพิจารณาจากลักษณะของเนื้อหาที่มีความใกล้เคียงกัน และลักษณะของเหตุการณ์ทางสังคมในแต่ละช่วง คือ ช่วงแรก ช่วงที่เริ่มรับอิทธิพลทางตะวันตก และช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงทางการปกครอง ดังนี้

๑. วรรณคดีเสภาที่แต่งขึ้นในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๒. วรรณคดีเสภาที่แต่งขึ้นในช่วงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

๓. วรรณคดีเสภาที่แต่งขึ้นในช่วงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลจนถึงสมัยรัชกาลปัจจุบัน

รายละเอียดต่าง ๆ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงในบทต่อไป